

останніми тенденціями в дослідженнях драми й театру, а також театральної, перформативної складової європейської культури загалом.

Микола Ліпівіцький
кандидат філологічних наук

Józef Bremer. Czy wolna wola jest wolna? Kompatibilizm na tle badań interdyscyplinarnych.— Kraków : Wydawnictwo WAM, 2013.— 396 s.

Бремер Юзеф. Чи вільною є свобода волі? Компатибілізм на тлі міждисциплінарних досліджень.— Краків : Вид-во WAM, 2013.— 396 с.

Грунтовне дослідження доктора габілітованого, професора, ректора Академії “Ігнатіанум” у Кракові Юзефа Бремера продовжує тему тривалих дискусій навколо питання свободи волі. Історія праць філософів-попередників та сучасні дослідження цього питання доводять, що тема не тільки не вичерпала себе, а й досі є вдачною для здійснення міждисциплінарних досліджень та досліджень із залученням можливостей новітньої науки. Професор Бремер слушно окреслює актуальність таких досліджень: “Свобода волі є однією з характеристик особистості. Завдяки їй ми приймаємо самостійні й добровільні рішення, здійснюємо вибір. Свобода волі не є чимось другорядним, ідеться про природу нашого людського розуміння себе та інших. Свобода волі є основою нашого буття в суспільстві, самого суспільства, систем політики й моралі. Без відповідальності, яка пов’язана зі свободою волі, важко було б говорити про добро й зло, покарання й винагороду, про виправдання й вину. Прийняття добровільних рішень відрізняє нас від тварин, поведінка яких є інстинктивною”.

Ставлячи важливе питання про те, чи справді людина вільна у прийнятті рішення та здійсненні вибору, професор Бремер підкреслює факт, що й досі, незважаючи на два тисячоліття рефлексій, нема загальної однозначної відповіді на це питання. Це свідчить про те, що маємо справу з однією з концептуальних проблем філософії.

У сучасних наукових дослідженнях із питання свободи волі беруть участь представники формальних, гуманітарних, суспільних, правознавчих і природничих наук. Окрім міждисциплінарної наукової дискусії на тему свободи волі, тривають також дискусії у двох додаткових, взаємопов’язаних площинах: науковій та науково-популярній.

Долучаючись до дискусії про свободу волі як філософ, автор монографії обґрунтовує значення філософської думки у вирішенні цього питання:

філософські проблеми, на відміну від природничих чи математичних, не є складними питаннями, які потрібно було б розв’язувати експериментальним шляхом чи здійсненням емпіричних відкриттів. Філософські проблеми найчастіше дотичні найважливіших питань нашої екзистенції, на які немає однозначної відповіді.

Важливим результатом, на думку Юзефа Бремера, є відродження й актуалізація відомих в історії філософії вчень про проблему свободи волі – компатибілізму, лібертаризму й детермінізму – і погляд на них через призму сучасних досягнень нейрології.

Наукова праця професора Бремера представляє вибрані результати багатьох міждисциплінарних досліджень з теми. У першому розділі здійснюється детальна характеристика термінів і понять, до яких звертається автор у подальших частинах роботи.

Другий розділ знайомить читача з вибраними відомими з історії філософії поняттями свободи волі. Автор представляє їх хронологічно та з урахуванням груп пропонованих ними рішень, які окреслені як компатибілізм, лібертаризм, детермінізм.

У третьому розділі професор Бремер зосереджується на сучасних філософських і науково-теоретичних аргументах, які підтримують та заперечують свободу волі.

У четвертому й п’ятому розділах читач має можливість ознайомитися з результатами експериментальних наукових досліджень, представлених для відображення причинової залежності між свідомими, інтенційними вольовими та несвідомими, неінтенційними нейрональними процесами, які відбуваються в мозку.

У шостому розділі автор коротко зупиняється на питаннях, які пов’язані зі свободою волі з погляду етики, і відповідає на питання, чи дослідження психології та нейронаук вплинули на розуміння свободи волі в кримінальному й цивільному кодексах та психіатрії.

Детально аналізуючи включені в монографію дослідження, автор схиляється до компатибілістичного розуміння свободи волі. Дослідження професора Бремера спирається на широку філософічну і наукову літературу з предмета, переважно німецькомовну та англійськомовну, і є міждисциплінарним дослідженням.

Найважливішим завданням праці є аналітичний погляд на сучасні теорії свободи волі, що належать як науковцям-гуманітаріям, так і представникам природничих наук. Автор підтверджує, що ці теорії мають своє коріння в історії людської думки.

Окрім того, Юзеф Бремер окреслює спосіб поєднання – в межах компатибілізму – аргументи

філософії та нейронаук, які стосуються свободи волі.

Автор доводить, що вольовий учинок і відповідальність стоять у центрі міжлюдських стосунків, нашого особистого й морального життя, нашого розуміння себе й нашої згоди на існування закону. Усупереч поширеній у науковому світі тенденції надання переваги парадигмі стійкого детермінізму, розуміння становища людини в дійсності, яка окреслюється філософськими, природничими й суспільними категоріями, не може обійтися без особистісної "гіпотези" про існування свободи волі.

Монографія професора Бремера буде корисною для всіх, хто досліджує питання свободи волі, цікавиться проблемами філософії, етики, психології, права, новітніми відкриттями нейронаук та шукає шляхів до самопізнання й саморозуміння.

*Тетяна Павлінчук,
кандидат філологічних наук*